

Rola betonowej kostki brukowej w nowoczesnym kształtowaniu krajobrazu

foto: Semmelrock

Tradycyjne spojrzenie przypisuje beton monolityczny przede wszystkim potężnemu, ciężkiemu budownictwu inżynierskiemu i przemysłowemu, pozbawionemu subtelności w zetknięciu z wrażliwym krajobrazem. Natomiast to samo tradycjonalistyczne spojrzenie przypisuje drobnowymiarowe elementy betonowe przedsięwzięciom raczej prymitywnym, doraźnym, zastępczym („Ersatz”) i kiczowatym. Wszystkie te opinie są z dzisiejszej perspektywy architekta, urbanisty i architekta krajobrazu całkowicie błędne. Wcześniej wymienione wady nie są bowiem zależne od materiału i technologii, ale od projektanta i jego możliwości stworzonych przez inwestora, wreszcie od dopilnowania przez urząd i nadzory.

*Kostka Classico
– producent Semmelrock*

Drobnowymiarowe elementy betonowe, poczynając od płyt, poprzez przeróżne kostki, palisady, krawężniki, kształtki, misy i wiele innych elementów, detali i galanterii – wszystko to w warsztacie nowoczesnego architekta krajobrazu doskonale służy dobremu i pięknemu kształtowaniu krajobrazu¹.

Ludzka skala, detal, galanteria – są wyzwaniem dla producentów wibroprasowanego betonu. Sprawdza się to w drobnych urządzeniach i elementach będących w gestii architektury krajobrazu. Należy podkreślić kapitalną rolę architektury krajobrazu – zarówno jako dziedziny autonomicz-

nej, jak też partnerskiej dla architektury. Te dwie sztuki projektowe, gdy zaistnieją razem, wówczas dopiero może powstać pełne dzieło przestrzenne – środowisko prawdziwie kulturowe.

Drobne wyroby wibroprasowane są w tworzeniu takiego perfekcyjnego środowiska „małymi elementami o wielkim znaczeniu”. Wiele osób przyjmujących mimochodem otaczającą je przestrzeń nie zdaje sobie sprawy, jak wiele współczesnej galanterii architektonicznej i architektoniczno-krajobrazowej, zarówno użytkowej jak też przyjemnościowej – to produkty tego właśnie pochodzenia.

*Kostka Via Appia
– producent ZPB Kaczmarek*

foto: ZPB Kaczmarek

Ogrody willowe

Najbardziej „ludzkim” rodzajem betonowych produktów architektoniczno-krajobrazowych są elementy wyposażenia prywatnych, rodzinnych ogrodów przydomowych. W przenośni można je nazwać meblowaniem osobistego wnętrza krajobrazowego. Służy po temu przede wszystkim galeria detali architektoniczno-ogrodowych – klasycznych, figuralnych i innych. Często prezentują wiele kiczu, zwanego czasem „sztuką szczęścia”. W takim wypadku winny jest tyleż projektant i producent, co przede wszystkim odbiorca, który „głosuje portfelem”. Kwestia kultury estetycznej, zarówno na prowincji, jak też wśród nowych elit jest ważnym zagadnieniem socjoedukacyjnym, w czym udział mają szkoły, wydawnictwa i media.

Najistotniejsze elementy zagospodarowania prywatnej sfery krajobrazowej to przede wszystkim nawierzchnie – najbardziej wytrzymałe dla pojazdów, następnie mniej nośne przejścia główne, wreszcie – lekkie ścieżki spacerowe. Moc produktów betonowych jest w tej dziedzinie oferowanych na rynku, który często zastępuje profesjonalnego projektanta. Wśród nawierzchni i posadzek zewnętrznych szczególną wagę należy przyłożyć do tarasów. Wymagają one znacznego profesjonalizmu w projektowaniu i realizacji, a w udanym wydaniu stanowią często najważniejsze miejsce na posesji.

Również ważne są ogrodzenia, z uwzględnieniem bramy wjazdowej, furki wejściowej, daszku, śmietnika, zadaszeń z betonową dachówką. Podaż ogrodzeń z gazonów, palisad jest również bogata. Gorzej z ich jakością estetyczną; często dominuje kicz i prostactwo, wulgarne pustaki, bloczki z niewybrednymi wzorkami.

Tworzywo zielone w rezydencjonalnym ogrodzie bywa ujęte w betonowe ramy. Przeważają misy i inne pojemniki ziemne dla roślin. Ważną formą obramiającą glebę z zielenią są palisady. Wielką rolę odgrywają terenowe schody i rampy. Mają własną specyfikę, odmienną od tych elementów, które są związane z budynkiem. Przenikanie z ziemią i zielenią, „miękkosć” wpisania w teren – to ważne, często niedoceniane składniki estetyczne wnętrza ogrodowego. Dobre wykonawstwo w betonie daje nie gorszy efekt plastyczny tej integracji i „płynności” formy niż naturalny kamień. Betonowe elementy ogrodowe patynują się idealnie, przypominając kamień naturalny.

Woda w prywatnym parku lub ogrodzie, także iluminacja elektryczna, to artystyczne wyzwanie dla projektanta działającego w tworzywie wibroprasowanym. Koncha basenu, kaskady, tarasy ogrodowe przy akwenu, przejścia nad powierzchnią wody, łąka ze ścieżką dochodzącą do zbiornika – taki pakiet zadań projektanta może wyzwolić ogromną ilość pomysłów, z których mogą zrodzić się znakomite projekty. We wszystkich aspektach beton może dostarczyć wspaniałych możliwości formotwórczych, ponieważ za zasady swojej dobrze współpracuje z wodą i pozwala na łatwe zainstalowanie iluminacji oraz współgra z nimi estetycznie na zasadzie kontrastu.

Rehabilitacja osiedli

Kostka brukowa występuje jako ważny element użytkowy związany z blokami mieszkalnymi. Sana-

foto: Libet

cja blokowisk jest jednym z ważniejszych problemów w krajach transformacji postsocjalistycznej. Już w latach 80. XX wieku próbowano je w PRL-u humanizować. Najważniejsze są dobudowy kubar, czyniące z banalnych bloków ciekawszą zróżnicowaną architekturę. Te dobudówki często tworzone są z betonowych elementów. Sanacja polega też na wprowadzaniu indywidualnych betonowych miniobiektów usługowych oraz urządzeń. Są to podcienia wejściowe, wiaty i pergole, a przede wszystkim murki różnego rodzaju, wysokie i niskie, pełniące różnorodną rolę.

Place zabaw i zieleń. Od humanizacji budynków i ich bezpośredniego otoczenia nie mniej ważna w sanacji blokowisk jest jakość przestrzeni otwartych – rekreacyjnych i „zielonych”. Urządzenia rekreacyjne, zarówno dla dorosłych (sportowe), jak i dla dzieci (zabawowe) sprawdzają się najlepiej, gdy są wykonane z elementów betonowych. Czynnikiemami decydującymi są trwałość wobec warunków naturalnych oraz odporność na dewastację. Zieleń w osiedlach jest czynnikiem scalającym krajobraz przestrzeni otwartych. Trawniki, krzewy, drzewa wymagają znacznej troski i ochrony. Również w tej dziedzinie pojawiły się produkty wibroprasowane, m.in. perforowane lub ażurowe osłony na drzewa w ich dolnej części przyziemnej, najbardziej narażonej na dewastację i zatrucia. Został

Kostka Krakowska w kolorach jesieni; koty: Piccola w kolorze bianco-carrara – producent Libet

Kostka Pastella – producent Semmelrock

foto: Semmelrock

Pol-Bruk Country – producent Polbet B-Complex (z lewej)
Po prawej: kostka Via Castello w kolorze pastelno – producent Libet

Pol-Bruk Nikifor – producent Polbet B-Complex

Kostka Stare Miasto Multi-gran – producent Bruk-Bet

przełamany stereotyp, który kazał stosować w tym celu rozety żeliwne lub z blachy.

Publiczne ogrody i parki

Tradycja modernistyczna. Nowoczesna architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa, sprzężone z duchem ruchu modernistycznego w kulturze, „nie mogły żyć” bez betonu. Twórcy przyjęli to tworzywo w miejsce dominującego dotąd naturalnego kamienia. Tarasy, balustrady, schody, rampy, pergole i baseny, gazony i palisady – wszelkie możliwe obiekty i detale dawniej wykonywane w kamieniu, od pierwszej dekady XX wieku zaczęto wykonywać w betonie, stopniowo wprowadzając nowości technologiczno-użytkowe z wibrobetonu. Pionierzy architektury światowej uczynili z betonu tworzywo monumentalne i poetyckie.

Ponowoczesna moda na beton. Sztuka ponowoczesna, w swej dwoistości kwestionująca a jednocześnie naśladowująca modernizm, jest w dziedzinie architektury krajobrazu i sztuki parkowo-ogrodowej wielce rozmiłowana w wibrobetonie. Niektóre fragmenty „kultowych” parków ponowoczesnych Paryża, jak La Villette, Citroën, Bercy, Defense, a także najnowsze parki Barcelony – to świadomie kreowane „betonowe pustynie”. Występuje tam autorska demonstracja wiel-

kich połączeń z kostek i płyt betonowych, z rytmicznie wpisanymi drzewami. Wiele detali to masywne, brutalistycznie użyty beton wibrowany. Jest to kontrowersyjne na tle historycznej tradycji kształtowania terenów zieleni, ale coraz powszechniej akceptowane.

Krajobrazy komunikacji, pejzaż o zróżnicowanych rzędnych

Zastosowanie betonu w obiektach i elementach związanych z komunikacją mechaniczną, pieszą i rowerową, jest tradycją wielu dziesięcioleci, nie zawsze dobrą. Aktualne tendencje przynoszą pozytywne dokonania w tej właśnie dziedzinie. Zwłaszcza powiązanie drobnowymiarowych elementów betonowych z czynnikiem przyrodniczym, rozwiązania ekologiczne i humanistyczne.

Nawierzchnie przerastające trawą. Szczególnie negatywną stroną nawierzchni komunikacyjnych, zwłaszcza służących transportowi mechanicznemu, ale także dotyczącą większości chodników i ścieżek – jest biologiczna nieczynność: „asfaltowa i betonowa dżungla”. Kapitalnym rozwiązaniem przynajmniej części tego problemu jest stosowanie nawierzchni z kształtek o strukturze siatkowej, przerastających trawą, tam gdzie to tylko możliwe².

Poważnie do tego problemu podchodzi się w po-enerdowskich Niemczech Wschodnich. Najbardziej ekologicznie zaniedbane obszary przemysłowe i powyroiskowe otrzymują „zielone” powierzchnie komunikacyjne z ażurowego betonu. Dotyczy to nawet torowisk.

Izolacyjne ekrany przydrożne są miernikiem standardu życia, w dziedzinie ochrony przed uciążliwościami komunikacyjnymi. Beton należy do najlepszych materiałów ze względu na dobrą izolację akustyczną i cenę³. Jego surowy wystrój może być łagodzony przez pnącza, fakturę i kolor. Ekrany, podobnie jak ogrodzenia, stanowią duże pole do popisu artystycznego, niezależnie od aspektów ekologicznych.

Wiszące ogrody i mury oporowe. Ważne użytkowo i atrakcyjne estetycznie mogą być drobnowymiarowe elementy betonowe tam, gdzie występują różnice poziomów. Na dwu- i wielopięsownych skrzyżowaniach, zwłaszcza tam gdzie są przejścia piesze – powinny powstawać „wiszące ogrody”. Są to betonowe pojemniki z ziemią, komponowane wraz z balustradami i z konstrukcją główną, pozwalające na sadzenie pnączy, krzewów a nawet drzew.

Mury oporowe odgrywają w rozwiązaniach ogólnobudowlanych i komunikacyjnych potężną rolę konstrukcyjną, funkcjonalną i estetyczną. Tradycyjną formułą było okładanie ich kamieniem naturalnym. Mury czysto betonowe były stosowane tam, gdzie nie było wymogów estetycznych. Obecna sytuacja kulturowa i technologiczna sprzyja akceptacji estetyki technicznej jako estetyki „wysokiej”⁴. Współczesna jakość betonu sprawia, że w różnorodnym wystroju stanowi idealny, już nie „mniej elegancki” wystrój murów oporowych.

foto: Polbet B-Complex

Krajobraz zabytkowy i miejski

Detal betonowy dobrze wspomaga konserwację zabytków, w przypadku uzupełnień i wyposażenia. Dobrze służy przy restaurowaniu zabytków takich jak średniowieczne i nowożytnie zamki oraz ich ruiny konserwowane w trwały sposób⁵, mury, fortyfikacje nowszej generacji, np. XIX- i XX-wieczne. Pośrednio jest to wielce znaczące dla krajobrazu Są to bowiem obiekty stanowiące najczęściej centralne punkty zespołów krajobrazowych, parków kulturowych i ogrodów rezydencjonalnych. Do takich udanych przedsięwzięć należy betonowa konserwacja i częściowa rekompozycja tarasów i innych partii ruin Ogródzieńca – najpiękniejszego z jurajskich Orlich Gniazd. Obecnie w Ogródzieńcu pro-

Pol-Bruk Rocdeco – producent Polbet B-Complex

Gazony – producent Bruk-Bet

foto: Bruk-Bet

Kostka Futura – producent
ZPB Kaczmarek

foto: ZPB Kaczmarek

wadzona jest inwestycja układania wewnętrznego dziedzińca z kostki brukowej.

Detal betonowy nowej generacji wypełnia przestrzenie publiczne. Przede wszystkim są to otwarte, ogólnodostępne pejzaże miejskie – głównie place i ulice o zróżnicowanej wielkości, przy różnym stopniu masowości lub kameralności. W wydaniach zabytkowych przestrzenie publiczne to najczęściej harmonijne wnętrza⁶ urbanistyczne. Są to więc place otoczone budowlami lub innymi obramowaniami. Przez to stanowią odpowiedniki „pomieszczeń” pod gołym niebem.

Ich przypadkiem szczególnym są przestrzenie ceremonialne. Znakomicie funkcjonują współczesne place służące uroczystościom pokryte szlachetnymi nawierzchniami betonowymi. Mogą to być płyty albo kostka. W najnowszym projekcie Rynku w Łąncucie zastosowano płyty betonowe z uszlachetnionym kruszywem⁷. Płyty na placach mają wyższość nad kostką; lepiej harmonizują z dużą skalą wnętrza niż drobna faktura kostki.

Beton odgrywa też ważną rolę w kształtowaniu trzeciego wymiaru w nowoczesnych przestrzeniach ceremonialnych. Stanowi tworzywo ważnych urządzeń rzeźbiarsko-architektonicznych, jak schody, rampy, murki, pergole, urządzenia wodne, punkty widokowe, akcenty pionowe, obiekty artystyczne.

Kostka Via Castello
w kolorze pastello
– producent Libet

foto: Libet

Wiele miast, najpierw na Zachodzie, a później w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza po przemianach lat 90. XX wieku „zafundowało” sobie nawierzchnie z betonowej kostki. Był to „skok” jakościowy w porównaniu z charakterystycznymi dla realnego socjalizmu chodnikami ze standardowych płyt, odciętych wysokimi krawężnikami od asfaltowych jezdni.

Takie realizacje były początkowo określane często jako „tymczasowe” – podejmowane do czasu, gdy lepsze możliwości finansowe pozwolą wymienić je na kamień naturalny. Ale faktycznie rzadko następują takie wymiany. Betonowe kostki spisują się dobrze w aspekcie użytkowym oraz estetycznym i pozostają na stałe.

Przestrzenie społeczne w krajach rozwiniętych są wyposażone w urządzenia terenowe wykonywane z betonu, które wzbogacają aranżację urbanistyczną. Wprowadzają „coś więcej” – irracjonalność, fantazję, pomagają w podziałach przestrzennych. Często bywają „klasyczne” – bywają kopiami lub naśladują kolumnady, portyki i eksedry lub gzymsy.

Jest to jednak postawa ostro krytykowana przez progresywnych projektantów i teoretyków jako produkcja kiczu, brak ambicji, zaktamianie i faszystwo. Ambitne jest poszukiwanie form nawiązujących do tradycji, ale w sposób kreatywny, przetworzony, nawiązujący do naszych czasów. W tym wypadku potrzeba stosownej edukacji etycznej i estetycznej nie tylko obejmuje szersze społeczeństwo, ale także dotyczy ścisłych fachowców – projektantów.

Przestrzenie rekreacyjno-rozrywkowe są jeszcze innym typem przestrzeni publicznej, w której pojawia się znacząco produkcja betonowych elementów. Jest to jakby trzeci stopień „odsztynwienia” krajobrazu urbanistycznego po przestrzeniach ceremonialnej i społecznej. Jest to sfera odchodząca od urbanistycznej geometrii na rzecz krajobrazowej swobody bliższej naturze. Wiąże się z wodą, zróżnicowaniem rzeźby terenu, dopuszcza tworzenie form żartobliwych.

Często spotykanymi przedsięwzięciami architektoniczno-rzeźbiarsko-krajobrazowymi z zastosowaniem betonu są sztuczne wzgórki, o różnej wielkości i kształcie, pełniące zróżnicowane zadania funkcjonalne. Jedne pełnią rolę ściśle kompozycyjną i są

„do oglądania”, inne służą do zabaw, zjazdów, zdobywania itp. Pewne urządzenia terenowe, które Włosi nazywają kapitalnie jako „Arredo Urbano” – dosłownie „umeblowanie miasta” – mogą być swoistymi zabawkami przestrzennymi.

Wnioski

- Drobnowymiarowe elementy betonowe, takie jak kostka, płyty są wybitnie stosownym materiałem dla obiektów małej architektury krajobrazu i architektury ogrodowej.
- Jest w tych aspektach materiałem „ponadczasowym”, bowiem pozwala na tworzenie w kontekście historycznym i nowoczesnym.
- Bogactwo tego tworzywa pozwala na kształtowanie obiektów zarówno harmonizujących z naturą, jak też kontrastujących. Rola koloru.
- Relatywnie niska cena tego produktu w porównaniu z innymi materiałami stosowanymi w omawianych aspektach czyni zeń tworzywo wybitnie konkurencyjne i ekonomiczne.
- Kostka betonowa w eksploatacji nabiera charakteru wytrzymałościowego i estetycznego pokrewnego kamieniowi, jest trwała i bliska naturze, ale jako produkt syntetyczny stanowi symbol nowoczesności.
- Na tle powyższych spostrzeżeń można zaryzykować stwierdzenie, że w opisywanych dziedzinach twórczych trudno o inny materiał budowlany posiadający tak bogatą i wartościową charakterystykę.

dr hab. inż. arch. Wojciech Kosiński
prof. Politechniki Krakowskiej
Wydział Architektury
dyrektor Instytutu Architektury Krajobrazu
ul. Warszawska 24, 31-155 Kraków
tel./fax(012) 628-20-61
e-mail: a-8@institute.pk.edu.pl

Przypisy

- 1 Por. własny materiał źródłowy autora dla niniejszego artykułu: W. Kosiński, *Tradycja i nowoczesność betonu w małej architekturze krajobrazu. Konferencja Dni Betonu – Tradycja i Nowoczesność, redakcja naukowa – Piotr Kijowski, Jan Deja, Kraków 2004, s. 659-679*
- 2 Pokrewnym zjawiskiem w dziedzinie tworzenia powierzchni biologicznie czynnych jest stosowanie „zielonych dachów”
- 3 Ewentualne wskazanie na potrzebę przezroczystości ekranów wywołuje oczywiście zupełnie inne wymagania materiałowe.
- 4 Por. estetykę „High-Tech”, traktowaną szeroko jako wyraz naszych czasów.
- 5 „Trwała ruina” jest profesjonalnym terminem konserwatorskim.
- 6 Por. A. Böhm, „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu. *Wybrane elementy genezy analizy porównawczej i zastosowań pojęcia, wyd. 2, Kraków 2004*
- 7 Autorzy W. Kosiński, K. Kuśnierz. Szczegóły – por. artykuł: W. Kosiński, *Studium i projekt odrestaurowania i rekompozycji zespołu rynkowego małego miasta polskiego na przykładzie Łańcuta, „Wiadomości Konserwatorskie” 2003, z. 13, s. 9-24*

Literatura

- 1 *An die sichere Abstützung architektonisch gestalte-*

- ter, artykuł zbiorowy, Garten und Landschaft 7 1995, s. 58*
- 2 A. Böhm, „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu. *Wybrane elementy genezy analizy porównawczej i zastosowań pojęcia, wyd. 2, Kraków 2004*
- 3 A. Böhm, A. Zachariasz, *Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa. Ilustrowany słownik angielsko-polski, t. 1, Warszawa 1997*
- 4 A. Böhm, A. Zachariasz, *Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa, Ilustrowany słownik angielsko-polski, t. 2, Warszawa 2000*
- 5 J. Brooks, *Projektowanie ogrodów, Warszawa 2004*
- 6 *Garten+ Landschaft Detail, artykuł zbiorowy, „Garten und Landschaft” 7, 1995, s. 33*
- 7 W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast – aspekty architektoniczno-krajobrazowe, Kraków 2000*
- 8 W. Kosiński, *Studium i projekt odrestaurowania i rekompozycji zespołu rynkowego małego miasta polskiego na przykładzie Łańcuta, „Wiadomości Konserwatorskie” 2003, z. 13, s. 9-24*
- 9 W. Kosiński, *Tradycja i nowoczesność betonu w małej architekturze krajobrazu, Konferencja Dni Betonu – Tradycja i Nowoczesność, redakcja naukowa – Piotr Kijowski, Jan Deja, Kraków 2004, s. 659-679*
- 10 W. Kosiński, *Wojna, powojnie, socrealizm. Architektura współczesna, [w:] Dzieje architektury w Polsce, Kraków 2003, s. 325-362*
- 11 *Produkty dla architektury, praca zbiorowa pod redakcją R. Loeglera, Kraków 2003*
- 12 *Wirkungsvoller Baumschutz fängt bei der Wurzel an, artykuł zbiorowy, „Garten und Landschaft” 12, 1995, s. 54*

Kostka Nova granit – producent Poz-Bruk

